

Μετά το 12ο Συνέδριο

Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, Ιανουάριος 2019

Η χρονική απόσταση ήδη μερικών εβδομάδων από την ολοκλήρωση των εργασιών του 12ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας, με το θέμα *φύλο, γένος, αμφιφυλίες*, επιτρέπει την διατύπωση ερωτημάτων καθώς και την μετα-επεξεργασία των κλινικών, θεωρητικών αλλά προφανώς και των κοινωνικών ζητημάτων που ανακινήθηκαν και αναπτύχθηκαν στην διάρκεια του συνεδρίου.

Η συζήτηση των εργασιών του συνεδρίου και η διατύπωση απόψεων και ερωτημάτων ξεκίνησε ήδη λίγες ημέρες μετά το συνέδριο, μέσα από την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αξιολόγησης. Οι παρατηρήσεις, τα ερωτήματα, οι συμφωνίες και ιδίως οι διαφωνίες που καταγράφηκαν στις απαντήσεις ενός μεγάλου αριθμού συνέδρων (σχηματίζοντας συνολικά ένα πολυσέλιδο κείμενο), έχουν ένα εξαιρετικό ενδιαφέρον και θεωρούμε ότι δείχνουν ότι το 12ο συνέδριο είχε επιτυχία. Έτσι θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά, τόσο τους ομιλητές όσο και τους συνέδρους, τους συναδέλφους που οργάνωσαν και συμμετείχαν στα εργαστήρια και τις συζητήσεις που παρακολουθήσαμε και βεβαίως την Επιτροπή Επιστημονικών Εκδηλώσεων που οργάνωσε και πραγματοποίησε ένα μεγάλο και πετυχημένο συνέδριο.

Με αφορμή το **διάλογο** που αναπτύχθηκε μεταξύ των μελών της **Επιτροπής Ιστοσελίδας και Ηλεκτρονικών Εκδόσεων** της ΕΨΕ, που υπήρξε πολύ ζωντανός σκεφτήκαμε να συνεχιστεί η συζήτηση μέσω της ανάρτησης κειμένων από μέλη της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας τόσο για την εκ των υστέρων σκέψη επί αυτού του συνεδρίου όσο και για την διεργασία επί της προετοιμασίας του επομένου συνεδρίου.

Η συζήτηση

Το πρώτο σημείο της συζήτησης υπήρξε η επιλογή του θέματος, θέμα που άρεσε σε όλους μας αλλά κρίθηκε και προκλητικό. Προκλητικό υπό την έννοια ότι αν και η σεξουαλικότητα αποτελεί βασικό και αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής κλινικής εργασίας και της ψυχαναλυτικής σκέψης, οι σύγχρονες εκφάνσεις της απαιτούν το πέρασμα του χρόνου για την νηφάλια ψυχαναλυτική τοποθέτηση επί αυτών, στο βαθμό που η ψυχανάλυση αποτελεί πάντα μια μετα-επιστήμη στον αντίποδα ενός ακτιβισμού οποιουδήποτε τύπου. Η ψυχανάλυση δεν είναι μία ερμηνευτική και δεν είναι μια φυσική επιστήμη, είναι μια πρακτική που βασίζεται σε μια κλινική σκέψη που οδηγεί σε θεωρητικές ιδέες, όπως αναφέρει ο André Green.

Ο πρόεδρος της ΕΨΕ, Σωτήρης Μανωλόπουλος ανέφερε σε μια πρόσφατη συνέντευξη με αφορμή το συνέδριο, ότι “η ψυχανάλυση δεν ήταν ποτέ πολιτικώς ορθή. Ήταν πάντοτε ανατρεπτική ... δεν αφήνουμε τίποτα απέξω, ούτε ξεκινάμε με δεδομένα”. Ακόμη και υπό

αυτή την έννοια, η επιλογή αυτού του θέματος ως θέμα του συνεδρίου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν μία “γενναία” επιλογή καθώς επιχειρήθηκε να συζητηθούν θέματα χωρίς να αφήσουμε κάτι απέξω και χωρίς *arriori* και “ορθές” θέσεις. Ίσως διότι ο ψυχισμός και η σεξουαλικότητα εντός της σωματοψυχικής οντότητας, όπως επίσης σε σχέση με τα αντικείμενα, συγκροτώντας μία υποκειμενική ταυτότητα, και καθώς πορεύονται και πραγματώνονται στη ζωή, δεν μπορεί να είναι μόνον πολιτικώς ορθά. Ευρίσκονται, όπως κάθε ανθρώπινη οντότητα ευρίσκεται, σε μία διαρκή αναζήτηση (διαλεκτική ή και συγκρουσιακή). Η ματαίωση ή η απώλεια, των μορφών και αντικειμένων προσπορισμού ευχαρίστησης αλλά και αυτοσυντήρησης, όπως επίσης η διαμόρφωση και η έκφρασης της ταυτότητας του φύλου αποτελούν πεδία συνεχούς ψυχοδυναμικής διερεύνησης. Η ψυχαναλυτική προσέγγιση της σεξουαλικότητας είναι αντίστοιχα μια συνεχής αναζήτηση αυτών των διαστάσεων η οποία αντανάκλαται στο γεγονός ότι οι εργασίες, οι συζητήσεις και τα ερωτήματα που προέκυψαν κατά την διάρκεια αλλά και στον απόηχο του συνεδρίου, επεκτάθηκαν σε πολλά τμήματα του εύρους μέσα στον οποίο κινείται η σεξουαλικότητα.

Οι συζητήσεις υπήρξαν ιδιαίτερα έντονες και ζωντανές τόσο κατά την διάρκεια όσο και μετά το συνέδριο: Εκεί όπου έλειψε η συζήτηση ήταν μετά από κάποιες ομιλίες. Η πρόταση μας είναι στο μέλλον να οργανώνεται ένας διάλογος που να εκκινεί από την ίδια την παρουσίαση, για παράδειγμα να υπάρχει συζητητής που να αναδεικνύει κάποια σημεία τουλάχιστον της κεντρικής ομιλίας η/και του ομιλητή που καλούμε από το εξωτερικό που προσφέρονται για τη διατύπωση ερωτημάτων σημαντικών για την ψυχαναλυτική σκέψη. Μια προετοιμασία αυτού του τύπου θα επέτρεπε εκτός των άλλων και την έγκαιρη γνώση της ομιλίας ώστε να υπάρξει ενημέρωση του ξένου κυρίως ομιλητή για το τι από την κλινική και θεωρητική του εργασία θα ήταν ιδιαίτερα ευκαίριο να μας παρουσιάσει. Διατυπώθηκε η άποψη ότι η κ. Σακετοπούλου δεν μας παρουσίασε πολύτιμο κλινικό υλικό (καθώς στην Ελλάδα συμπεριφορές που η ίδια αντιμετωπίζει στις ΗΠΑ έρχονται με χρονική καθυστέρηση, όπως επίσης, θεωρητικές τάσεις ή κλινικές προσεγγίσεις που αναπτύσσονται στις ΗΠΑ, συχνά διαφοροποιούνται από αυτές Ευρωπαϊκών χωρών) και αντιθέτως παρουσίασε τη θεωρία του Laplanche που είναι γνωστή σε πολλούς από εμάς, δίχως μάλιστα την δυνατότητα συζήτησης για την καταλληλότητα αυτής της θεωρητικής επιλογής όσον αφορά στο συγκεκριμένο κλινικό ζήτημα. Εάν τονίζουμε ιδιαίτερα αυτή την ομιλία είναι διότι θεωρούμε σημαντική την άντληση από τον καλεσμένο μας, των ερεθισμάτων που θα εμπλουτίσουν τον διάλογο μας και με ρεύματα της ψυχαναλυτικής σκέψης που διαμορφώνονται εκτός του κύκλου των δικών μας εργασιών.

Πέραν τούτου, στην πλειονότητα των ομιλιών και των παρεμβάσεων στο συνέδριο εκφράσθηκε η δυναμική και οι ταλαντώσεις μεταξύ πρωτογενών και δευτερογενών διεργασιών ή μεταξύ των διαφόρων πόλων που συνθέτουν την ψυχική και την σεξουαλική ζωή : σώμα - ψυχισμός, εντός - εκτός, ενεργητικότητα - παθητικότητα, άρρεν - θήλυ. Πόλοι ή θα λέγαμε ελκυστές και ταλαντώσεις, άμεσα συνδεδεμένοι αλλά όχι ταυτόσημοι. Μία εικόνα αυτής της δυναμικής είναι η έννοια της ψυχικής αμφιφυλίας που αναλογεί στην δυνατότητα μίας ψυχικής ελευθερίας, ελευθερίας των ψυχικών κινήσεων ανάμεσα στους πόλους οργάνωσης του ψυχισμού. Το ερώτημα το οποίο απασχόλησε το συνέδριο, βεβαίως απασχολεί την σχετική διεθνή βιβλιογραφία, και το οποίο επίσης θα μας απασχολήσει στο μέλλον, είναι η σχέση ή η δυνατότητα απαρτίωσης της ψυχικής αμφιφυλίας, και της αμφιφυλίας ή της ομοφυλοφιλίας στην σεξουαλική ζωή ενός ανθρώπου.

Βεβαίως, η σεξουαλικότητα και το θέμα του φύλου, πέραν της κλινικής ή μεταψυχολογικής προσέγγισης, αποτελούν ένα πολύ ιδιαίτερο και ιδιωτικό θέμα· περισσότερο και σίγουρα διαφορετικά ιδιαίτερο και ιδιωτικό θέμα από ό,τι άλλα ζητήματα ψυχικής ή σωματικής υγείας. Έχει να κάνει με τις ατομικές συνθήκες και τα βιώματα προσπορισμού ευχαρίστησης, σε πολλά επίπεδα αλλά επιπλέον και της δυνατότητας συγκρότησης του εγώ και αίσθησης ενός ατόμου ότι είναι ο εαυτός του. Αυτό το ιδιαίτερα ιδιωτικό χαρακτηριστικό της σεξουαλικότητας, συνδέεται με την έντονη, ορισμένες φορές βίαιη, συναισθηματικά νοητικά και κοινωνικά μη διαπραγματεύσιμη αντίδραση που προκαλείται όταν ένας άνθρωπος έρχεται σε επαφή, σε εγγύτητα ψυχική ή/και σωματική, με όσα δεν έχει επιλέξει ή έχει αποκλείσει στην πραγματικότητα της ερωτικής του ζωής. Με έναν αντίστοιχο τρόπο, ακούσαμε σε ομιλίες και παρεμβάσεις στο συνέδριο, την συνάντηση με ένα υποκειμενικό, σωματοψυχικό θα λέγαμε ίσως όριο του θεραπευτή και της αντιμεταβιαστικής του λειτουργίας, στην κλινική εργασία με ομοφυλόφιλους ή τρανς ασθενείς.

Σε αυτό το σημείο, προκύπτει ένα ερώτημα επίσης προκλητικό για την ψυχαναλυτική σκέψη: άραγε, σε αυτό το όριο το οποίο ενδεχομένως οριοθετεί αρνητικά της πορεία μίας αναλυτικής εργασίας, μία απάντηση θα μπορούσε να είναι η πρόταση που έχει διατυπωθεί, να αναλαμβάνουν αυτές τις θεραπείες ομοφυλόφιλοι αναλυτές; Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για σκέψεις οι οποίες απασχολούν και ζητούν μία ανάλογη συναισθηματική και αναπαραστατική διαθεσιμότητα εκ μέρους των ψυχαναλυτών.

Βέβαια, αν για παράδειγμα σκεφθούμε την ψυχική αμφιφυλία ως αντικείμενο της αναλυτικής εργασίας και ως ένα θεραπευτικό ζητούμενο, η κλινική προσέγγιση όλων των διαστάσεων της σεξουαλικότητας και της ταυτότητας του φύλου ή του γένους, σημαίνει και προϋποθέτει δύο συνθήκες. Την ύπαρξη ενός ψυχικού, ενδεχομένως βιωμένου και στο σώμα, πόνου, καθώς και ενός θεραπευτικού αιτήματος. Τότε, η πορεία προς αυτό θα πρέπει να διέλθει από την μεταβολή της σεξουαλικής επιλογής;

Ένα αντίστοιχο ερώτημα θα θέταμε ως προς την αναγνώριση της ετερότητας ή και της έννοιας του τρίτου. Θα προτείναμε την σκέψη ότι μία μεταβολή της σεξουαλικής ζωής, ενδεχομένως έπεται της δυνατότητας ανάπτυξης της ψυχικής αμφιφυλίας. Ορισμένες παρεμβάσεις στο συνέδριο τόνισαν ότι δεν υπάρχει μία μόνον μορφή ή συνθήκη ομοφυλόφιλης επιλογής ή μεταβολής της ταυτότητας φύλου. Κάτι το οποίο συναντάμε συχνά στην κλινική πράξη. Μπορούμε να παρατηρήσουμε περιπτώσεις στις οποίες η ομοφυλοφιλία ή η αίσθηση του φύλου του υποκειμένου αποτέλεσε μία λύση, άλλοτε παροδική άλλοτε περισσότερο μόνιμη, σε ένα ψυχικό αδιέξοδο που μπορεί να συνδέεται με νευρωτικές συγκρούσεις, ναρκισσιστικά ελλείμματα, έντονες μεταβολές στην πορεία της ζωής όπως στην περίοδο της εφηβείας, ή ακόμα σε περιπτώσεις τραυματικών καταστάσεων ως προς τις οποίες η έκφραση της σεξουαλικότητας μπορεί να αποτελεί έναν μηχανισμό άμυνας και συγχρόνως μία διαδικασία επανάληψης του τραύματος. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει ένα πλεόνασμα ευχαρίστησης (ακόμη και ένας υπερκαθορισμός του τι ή πώς είναι η ευχαρίστηση για έναν άνθρωπο), κάτι το οποίο ενδεχομένως λειτουργεί ή υφίσταται πέραν της έννοιας και της λειτουργίας της λύσης ή ακόμα και της επίλυσης μέσα από την θεραπευτική διεργασία, ενός αρχικού βιωμένου αδιεξόδου.

Αναλογιζόμενοι αυτές τις διαστάσεις, την ρευστότητα της σεξουαλικής ταυτότητας, και όχι μόνον της ψυχοσεξουαλικότητας, η οποία προκρίνεται από ένα μέρος της αναλυτικής βιβλιογραφίας και βεβαίως εκ μέρους ανθρώπων που για διάφορους λόγους βιώνουν άμεσα αυτή την ρευστότητα, ένα βασικό ερώτημα και σημείο αιχμής του διάλογου, είναι η σχέση με το σώμα και το βιολογικό. Τον βράχο του βιολογικού όπως ανέφερε ο Freud. Καθορίζει η ανατομία ένα, συγκεκριμένο, πεπρωμένο;

Παρακολουθώντας την εξέλιξη των δυνατοτήτων που επέτρεψε η εξέλιξη του ανθρώπου (η βιοτεχνολογική ή η ιατρική εξέλιξη είναι απόρροια της εξέλιξης της ανθρώπινης φύσης) αυτό δεν είναι αλήθεια. Εάν όχι οντογενετικά, πιθανότατα φυλογενετικά, η εξέλιξη μοιάζει να καθορίζει εκ νέου πτυχές των πρωτύτερων πεπρωμένων. Δεν παύει ωστόσο σε κάθε δεδομένη στιγμή ή κατάσταση της ζωής, να υπάρχει ένα σώμα, ένα βιολογικό και ένα λιβιδινικό σώμα· το ένα να έχει ως έρεισμα και επίσης συνοδοιπόρο και συνομιλητή το άλλο, όντας και τα δύο σε μία ενότητα. Αυτός ο διάλογος, η σύνδεση, ψυχικού και βιολογικού, είναι ίσως μία πολύ διαφορετική συνθήκη και τρόπος κατανόησης του τι συμβαίνει και πώς καθορίζονται τα πράγματα, από την ιδέα μίας ρευστότητας. Όσο δημιουργικά ή σαγηνευτικά μπορεί να βιώνεται ή να ακούγεται μία τέτοια κατάσταση. Τι συμβαίνει όταν επιχειρείται να λυθεί η ρευστότητα μέσα από αλλαγές της ανατομίας; Καταλήγουμε τότε άραγε σε νεο-κανονιστικές μορφές;

Τέλος, η μεγάλη συμμετοχή στο συνέδριο επιβάλλει το ζήτημα της οργάνωσης περισσότερων και μάλλον περισσότερο ολιγομελών ομάδων εργασίας όπου να μπορούν οι σύνεδροι να εκφράζουν τις σκέψεις τους, κάτι που τουλάχιστον προς το παρόν συναντά το εμπόδιο της πραγματικότητας των λίγων προσφερόμενων αιθουσών. Αλλά ο άνθρωπος δεν σταματά να εργάζεται προς τη διαμόρφωση της πραγματικότητας έτσι που να προσεγγίσει την επιθυμία του!

Η Επιτροπή Ιστοσελίδας και Ηλεκτρονικών Εκδόσεων της ΕΨΕ,

Ιάκωβος Κλεώπας (υπεύθυνος), Βιβή Βρασματά, Χρυσή Γιαννουλάκη, Δημήτρης Μαλιδέλης
Χρυσόστομος Παύλου, Μάριος Σταυρογιαννόπουλος, Χρήστος Χομπάς